

מכתבים למערכת

תפילה על מי שמצוי במוות מוחי

לכבוד העורך,

בקובץ אסיא צ"ג-צ"ד התפרסם מאמר בענין תפילה על מי שמצוי במוות מוחי, והעלה שם הרב הכותב שליט"א*, דכיון שהאפשרות שהמוח ישוב לתפקד אינה קיימת, וזה דומה ממש למה שאבר חדש לא יכול לצמוח, על כן "אסור" להתפלל על מי שמצוי במוות מוחי, וכל המתפלל על חולה במצב של מוות מוחי שיתרפא הרי הוא בכלל תפילת שוא "לכל הדעות". וכתב שם שגם הסוברים שמוות מוחי אינו נחשב מוות, מ"מ גם הם יודו שתפילה על חולה כזה שיתרפא הינה תפילת שוא.

וכמדומה שהדברים צ"ע, ונראה להביא כמה ראיות וסברות לכך שלדברי גדולי הפוסקים הסוברים שהמצוי במצב של מוות מוחי אינו נחשב כמת, מותר להתפלל עליו שיבריא ואין זו תפילת שוא, למרות שלפי הידע הרפואי שבידינו אין לו תקווה בדרך הטבע**.

דברי רבינו בחיי שבכח התפילה לשנות הטבע

א. יעויין ברבינו בחיי (דברים י"א, י"ג ובכד הקמח ערך תפילה) שהאריך לבאר את גודל כח התפילה וכתב, "שכוחה גדול אפילו לשנות הטבע כדמצינו ביצחק שנאמר ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו ודרשו רז"ל מפני מה נתעקרו האמהות מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, בארו לנו בכאן כי לא בא העקרות לאמהות אלא מפני התפילה וכשהתפללו בזה נשתנה בהן הטבע", עכ"ד הנוגעים לנדו"ד. וחזינן דס"ל שגדול כח התפילה אפילו לשנות הטבע, וא"כ בודאי אין בזה משום תפילת שוא, וממילא גם בנידון דידן שפיר דמי להתפלל שיבריא. [ועי' להלן (באות ד) מש"נ אימתי בכל אופן נאמר האיסור של תפילת שוא].

ובפשטות כל זה בכלל הא דאיתא בברכות (י.) שחזקיהו אמר לישעיהו, כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. ואף ששם י"ל שעכ"פ היתה זו רפואה בדרך הטבע, מ"מ מבואר בפרקי דרבי אליעזר (פנ"ב, וע"ש בביאור

* הרב ראם הכהן, אסיא צג-צד (מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ד) עמ' 111-112.

** על הדעות השונות בין הפוסקים בסוגיית המוות המוחי ראה בספר קביעת רגע המוות (מכון שלזינגר, ירושלים תשס"ח) שער ג-ד, עמ' 195-345. תמצית שלוש השיטות העיקריות מובאות שם במאמרי "גילוי דעת תורה בעניין מיתת המוח" עמ' 265-273.

ובספר רפואה מציאות והלכה (מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ב), סימן יג, עמ' 143-151.

הרד"ל), שעד אותו הזמן של חזקיהו לא היה מי שחלה ונטה למות והתרפא, וא"כ בהסתכלות שלהם, היה זה שלא כדרך הטבע, ואעפ"כ הוא התפלל. וכן הוכיח הגרש"ז אויערבאך. [ולהלן (באות ג') הבאנו דבריו].

ראיה מהמדרש שיצחק התפלל על רבקה למרות שלא היה לה רחם

ב. והנה כותב המאמר הוכיח כדבריו מדברי הגר"ז עה"ת, שאברהם אבינו התפלל רק על עצמו ולא על שרה כיון ששרה היתה אילנית ולא היה לה בית ולד, וכדי שתוכל להוליד צריך לברוא אצלה בריאה חדשה וע"ז לא שייך תפילה דהויא תפילת שוא, ולכן הוא התפלל רק על עצמו, דהיינו אצלו היה רק הזיקנה, ולא היה צריך בריאה חדשה.

ונראה דיש לדחות ראיה זו, ואדרבה אם יש משם ראיה, ה"ז ראיה לסתור. דהנה במדרש רבה (בראשית ס"ג, ה) נאמר על רבקה, "עיקר מטריין לא הוה לה, וגלף לה הקב"ה עיקר מטריין". והיינו שבתחילה כלל לא היה לה רחם, ולמרות זאת איתא התם במדרש, שיצחק התפלל עליה וביקש מהקב"ה שכל הבנים שיהיו לו יהיו מן הצדקת הזו. וחזינן דאדרבה מותר להתפלל שיצמח אבר חדש. ולפי זה כ"ש שמותר להתפלל שהמוח יבריא, אף שבדרך הטבע אין לזה סיכוי. ודברי הגר"ז הנ"ל אכן צריכים ביאור.¹

ובאמת מעיקרא לא הייתי מביא ראיה מדברי המדרש הללו שמותר להתפלל על נס, דיש לדחות דשאני האבות, שמהלכם והנהגתם הטבעית היתה בדרך נס, ולא היה אצלם הבדל בין נס לטבע אלא הנס היה לטבע, א"כ כלפיהם לא שייך בכלל האיסור של תפילת שוא, ועבורם תפילה על נס היא כמו תפילה על דבר טבעי. וכעין זה כתב האוה"ח בחפץ ה' בברכות (ס), דיעו"ש שדייק מהגמ' דלהתפלל על מעשה ניסים הוי ממש איסור, וא"כ קשה מר' חנניא בן דוסא שהתפלל שיהפך החומץ לשמן, ותירץ האוה"ח דרבי חנניא בן דוסא, "לאו בני אדם הוו אלא יסודי עולם וצדיק מושל, ומתני' [דאסרה להתפלל על הנס] קתני דינא דכולי עלמא ופשוט עכ"ד.²

1. ושמעתי ממו"ח הגר"מ נויגרשל שליט"א ליישב, דעל שרה איתא בגמ' ביבמות (סד). שהיתה אילנית, ואילנית היא "דוכרניתא" (כתובות יא.), כלומר שיש לה מציאות של זכר. משא"כ אצל רבקה, כתוב רק שהיה חסר לה רחם. והשתא י"ל דלהתפלל על אילנית, פירושו להתפלל שיהיה שינוי במהות שלה, ועל זה כתב הגר"ז דהויא תפילת שוא. אבל להתפלל שיוולד לה רחם, זה לא שינוי במהות, אלא ריפוי שלא כדרך הטבע, וזה מותר לעשות. ולכן אף שאברהם לא התפלל על שרה, מ"מ יצחק התפלל על רבקה. והשתא לפי זה נדון דידן דומה למה שיצחק התפלל על רבקה, שהרי אנו לא מתפללים על שינוי במהות החולה אלא שיתרפא שלא כדרך הטבע, וזה שפיר מותר. ונמצא דאף לדברי הגר"ז, בנדר"ד מותר להתפלל שיבריא, ואין זו תפילת שוא. [וע"ע בחילוק שיתבאר להלן (באות ד'), ודו"ק].

2. וע"ע במהרש"א בקידושין (כט:) במעשה ברב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב והמזיק שהיה בכי רבנן, וע"ע במכתב מאליהו (ח"א עמ' 178) שעמד ג"כ ביסוד זה. וע"ע בנפש החיים (שער ג' פ"ב).

אבל לפי סברת בעל המאמר, שהוכיח מדברי הגר"ז שאברהם לא התפלל על שרה כיון שלא היה לה רחם ואסור להתפלל תפילת שוא, א"כ לכאורה יש ראייה מהמדרש להיפך, שמותר לעשות כן.

ואכן הדברים מבוארים להדיא ברבנו בחיי הנ"ל, שלמד מהאבות שמותר להתפלל כדי לשנות את הטבע.

דברי הגרש"ז אויערבאך שמותר להתפלל על חולה שבדרך הטבע אין לו רפואה

ג. ויש לציין עוד למה שהובא בספר הליכות שלמה (תפילה פ"ח הע' 56) מהגרש"ז א, שמותר להתפלל על חולה שיבריא, גם אם הרופאים התייאשו מלרפאותו בדרכי הטבע. והביא מהגר"י אייבשיץ דמש"כ "רופא כל בשר" היינו בדרכי הטבע, והוא לכל הברואים, ומש"כ "רופא חולי עמו ישראל" הוא על המעלה המיוחדת לישראל, שרפואתם היא גם באופן שמחוץ לדרכי הטבע של כל הברואים. ועצ"ש שהביא את הגמ' הנ"ל בברכות (.) שלמדו מחזקיהו המלך שאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתיאש מן הרחמים ולכן התפלל שיתרפא, אף שעד אז לא היה חולה שנתרפא וא"כ על סמך מה התפלל, אלא מוכח דאף שעל פי דרכי ההנהגה אין מקום לכך מ"מ ביקש והתחנן על נפשו לזכות בחיים.

ועצ"ש שמ"מ הורה הגרש"ז א שאין לנו להרבות בתפילת רבים בפרסום וכו' אם כבר התייאשו הרופאים מלרפאות את החולה בדרכי הטבע אפילו הוא גברא רבה, וגם ישקלו היטב אם לשנות את שמו, כי אם לא יענו בתפילתם ולא יתרפא יש לחוש לרפיון ח"ו בעיני אמונה. והורה לשואלים שבכה"ג יתפללו "שייטב לחולה וייטב למשפחתו" ולא יבקשו בדוקא על רפואתו, וה' הוא הטוב בעיניו יעשה³.

ביאור החילוק בין תפילת שוא לתפילה על דבר שכעת נראה לנו כנס

ד. והנה יעויין בספר פאר הדור (ח"ד עמ' ל"ד) שהובא מהגר"ל שטיינמן שליט"א שהחזו"א נהג לומר במקרה של אדם שפשתה בו מחלת הסרטן שנחשבת בד"כ חשוכת מרפא "בכל זאת צריך שיתפלל שיתרפא... אין זו תפילת שוא... הלא מחפשים... הרי בכל רגע עלולים לגלות ולהמציא תרופה... עוד יש תקוה".

3. ובספר **והאיש משה** (עמ' רכ"ו) הובא שהגר"מ סולובייצ'ק אמר פעם לחולה שהרופאים כבר התייאשו ממנו ועל פי הטבע לא רואים שום אפשרות להצלתו, שבכל זאת אפשר לפעול על ידי תפילה שישלח הקב"ה עזרו בבחינת יש מאין. ועצ"ש מה שביאר בפסוק בתהלים (קכ"א, ב') "עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ", דהתיבות "עושה שמים וארץ" נוספו כדי ללמד שכמו שאותם ברא הקב"ה יש מאין, כך הקב"ה שולח עזרתו בבחינת יש מאין.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמ"ו ד"ה מה שאומרים) דמבואר בדבריו, [בלי להכנס לנידון מה היתה סוף דעתו לגבי מוות מוחי], שמותר להתפלל על מי שפסק מוחו מלפעול, ואינו בגדר תפילת שוא כמי שיתפלל על מי שמת ממש, ובתו"ד הזכיר האג"מ את הטעם שאולי יש סממנים שעדיין אינם ידועים שיעשו שהמוח יחזור לפעילותו.

והשתא נראה לומר שהאיסור של תפילת שוא נאמר רק באופן שאין שום אפשרות טבעית העולה על הדעת שהדבר ייעשה, ובהנהגת הטבע הרי זה מופקע לגמרי. וכגון להתפלל על המת שיחיה, או להתפלל על המעוברת שישתנה מין הולד. אבל באופן ששייכת מציאות כלשהי בה הדבר יכול להיעשות באופן טבעי, אזי גם אם לפי הידוע לנו כעת אין זה בדרך הטבע, מ"מ כיון שדברים יכולים להשתנות, ושייך שבדרך הטבע התפילה תתקבל, למרות שטבע זה אינו ידוע לנו כעת, שוב אין זו תפילת שוא. ולכן מותר לדוגמא להתפלל על אשה שאין לה רחם שתוליד, כיון ששייכת מציאות שהרופאים יידעו להשתיל לה רחם, וכמו שיודעים להשתיל אברים אחרים. וכן מותר להתפלל על מי שמצוי במצב של מוות מוחי, כיון ששייכת מציאות שיתגלה לרופאים איך לרפא את המוח, למרות שלפי הידע הרפואי כיום אין זה אפשרי.

טעם נוסף להחזיר להתפלל על מי שמצוי במוות מוחי

ה. ובלא"ה יש להוסיף, שלצערנו מצויות טעויות רבות של הרופאים, בפרט בענין זה של מוות מוחי. ולכן גם כמה מהפוסקים שנקטו שמוות מוחי דינו אכן כמוות, הגבילו זאת בהגבלות רבות וחמורות, ואכזה"ל. ולכן בודאי יש מקום להתפלל על מי שהרופאים קבעו שיש לו מוות מוחי, כיון שאולי זה לא מדויק.

ההנהגה הראויה למעשה

ו. ובאמת נראה שההנהגה הראויה לכתחילה היא שלא להתפלל בדוקא שהחולה יבריא, אלא שה' יעשה הטוב בעיניו לטובת החולה, וכמו שהובא לעיל (באות ג') מהגרשז"א. ואפשר דשפיר דמי גם להתפלל שה' יאריך את חייו של החולה, שהרי לכל רגע בחיים יש ערך שאין בידינו לשער. [ובפרט כאן, שמסתבר שהחולה אינו סובל ייסורים].

אלא שעכ"פ אין איסור להתפלל אפילו שהחולה יבריא, וכמש"נ, ואין זה בגדר תפילת שוא.

אופנים שבהם בכל אופן אין חשש לתפילת שוא

ז. וטרם חתימה יש להעיר, שהאחרונים כתבו כמה הגבלות באיסור זה של תפילת שוא, ועל פיהם יש להקל באופנים מסוימים גם לו יצוייר שהיה מקום לחוש לתפילת שוא.

(א) בספר דרכי חיים ושלום (אות תתקע"ח עמ' שע"ד) הביא בשם הדברי חיים מצאנז, דחולה שהרופאים אמרו נואש מחייו על פי דרך הטבע אז אין להתפלל עליו בפה שלא ליתן מקום למקטרג כיון שמבקש על דבר שאריך לבוא רק בדרך נס, אך צריך להתפלל אז במחשבה בלבד והיודע מחשבות ית"ש ישלח דבריו וירפאהו, ע"כ. ומבואר דס"ל דבמחשבה שרי להתפלל על נס, ורק לא בדיבור. וצ"ב סברת החילוק, ואולי היינו כעין מה שהובא לעיל (באות ג') מהגרשז"א].

(ב) יעויין ברמ"א (או"ח תרפ"ב סע' א') שכתב "י"א כששכח על הניסים בברהמ"ז כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה לנו ניסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה וכו'". והקשה עליו הבכור שור (שבת כא:): כיצד מתפלל הרחמן יעשה לנו ניסים ונפלאות, והא המתפלל שיעשה לו נס ה"ז תפילת שוא. ווע"ש בבכור שור מה שתירץ]. ובשועות יעקב (או"ח תרפ"ב סק"ב) תירץ קושיא זו על פי מה שהאריך לבאר, דהאיסור להתפלל על הנס הינו דווקא בנס נסתר, דכשיעשה לו נס הרי ינכו לו מזכויותיו עבור זה, אך בנס שנעשה בפרסום אין איסור דכנגד מה שמנכים לו מזכויותיו מצד אחד, הרי מצד שני מתרבות זכויותיו שבגללו התפרסם שמו של הקב"ה בעולם, ולכן בכה"ג אין חשש. ווע"ש שביאר כמה וכמה פסוקים וגמרות עפ"י כלל זה]. וע"כ מיושב הנוסח שהביא הרמ"א, דמתפללים לה' שיעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו דהיינו ניסים נגלים כך שעל ידינו נזכה לרומם שם ה' ויכירו וידעו כל יושבי תבל וכו', יעויין"ש כ"ד. וקצת יש להעיר על זה מהירו' (תענית פ"ג ה"ב) גבי מתריעין על האילן, דאיתא התם דיותר מכאן אין מתריעין על מעשה ניסים, ואכזהמ"ל].

והשתא לדבריו י"ל דה"ה בנדו"ד, אם הדבר מפורסם אין איסור של תפילת שוא, כיון שבזכות הנס לא ינכו לו מזכויותיו. ונראה שבזמנינו ישועה כזאת בודאי תתפרסם הרבה, והדבר נכלל בהיתר של הישועות יעקב].

מסקנת הדברים

ח. זאת תורת העולה, נראה דבודאי אין לומר שיש איסור להתפלל על מי שלפי הידע הרפואי בזמנינו אין סיכוי שיתרפא. וכל עוד רוח חיים באפיו מותר להתפלל עליו שיבריא, ואין בזה חשש של תפילת שוא. וכן מבואר

ברכנו בחיי, וכן משמע במדרש רבה. וכן נקטו גדולי הפוסקים, כהחזון איש, הגרש"ז אויערבאך, הגר"מ פיינשטיין והגר"מ סולובייצ'יק.

גם במקרים בהם יש לחשוש לתפילת שוא, יש שהתירו להתפלל באופנים מסוימים, כגון במחשבה, [כ"כ הדרכי חיים ושלום בשם הדברי חיים מצאנז], או באופן שאם תתקבל התפילה יהיה זה נס גלוי שעל ידו יתרומם ויתעלה שם השם, [כ"כ הישועות יעקב בדעת הרמ"א].

הרב מרדכי הלוי פטרפרוינד

* * *

תפילה על אדם הנמצא במוות מוחי – תשובה לתגובה

לכבוד העורך,

יישר כח על התגובה המקיפה של הרב מרדכי הלוי פטרפרוינד שליט"א על תשובתי שכתבתי כי תפילה על אדם הנמצא במוות מוחי שיתרפא, הינה תפילת שווא לכל הדעות.

אולם לענ"ד על משמתי אעמודה ואפרט את הסיבות.

יש לחלק בין מציאויות שונות של שינוי הטבע. יש מציאות שעל פי הבנת הרופא אין לרפואה בשלב זה פתרון למצבו של החולה ברם במציאות אנו רואים חולים שמתרפאים, גם אם מדובר על מיעוט. לבין מציאות של העדר אבר או מציאות בלתי הפיכה במאה אחוז.

לעקרות ישנן סיבות שונות כידוע על פי הרפואה, שעל חלקן יתכן וראוי להתפלל, אך על פי השכל הפשוט ברור שאין להתפלל על אשה שאין לה רחם שיגדל הרחם. אין להתפלל שיגדל אבר אם האבר לא קיים ואף פעם לא מצינו אברים שגדלו על ידי תפילה. אפשר להתפלל שהרפואה תפתח ויוכלו להשתיל רחם בגוף האישה תפילה כזו בודאי אינה תפילת שווא. דרך זו היא דרכו של הגר"ז שהבאתי במאמרי והיא הינה הדרך הישרה.

אין בדברי רבנו בחיי בפירושו לספר דברים ובכד הקמח הוכחה נגד הנ"ל מפני שהוא מדבר על שינוי הטבע ברם לא מדובר על שינוי סדרי בראשית ולא מפורש בדבריו שלרבה לא היה רחם.

גם בדברי הגרש"ז אין שום סתירה לנ"ל מפני שהגרש"ז דיבר על מציאות שהרופאים אינם יכולים לרפא בדרכי הטבע ברם ברור שתפילה יכולה להועיל.

המימרה במסכת ברכות (י', ע"א) ביחס לחזקיהו אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים עוסקת במציאות שהחרב עדיין לא פעלה, אלא רק מונחת, וכך הוא במקרה שאדם חולה בחולי קשה ברם ברור שתפילה יכולה להועיל.

אכן במדרש רבה מופיע שלרבה לא היה רחם ויצחק התפלל, אולם לא מצינו שפוסקים על פי מדרש פליאה נגד כללי ההלכה הפשוטים. כשם שאין להוכיח מהגמרא על רבה ששחטו לר' זירא ואח"כ התפלל עליו והחיהו שיש להתפלל על מת שלפנינו שיחיה.

הגמ' בסוף יבמות עוסקת בהתרת עגונה שמת בעלה ודנים האם אפשר להעיד על אדם שהיה במצב שעדיין לא מת בגדרי ההלכה ברם ברור שימות תוך זמן קצר. לא שמענו שבמצבים בלתי הפיכים לא ניתן להעיד. אילו תפילה במצב כזה לא היתה תפילת שווא, ברור שלא היינו יכולים להתיר את העגונה.

ובנדוננו במוות מוחי שנבדק על פי הוראות הרבנים והרופאים העוסקים בנושא לא קרה אפילו מקרה אחד שהיה הפיך וכן אין כל אפשרות שיחזור להיות ע"פ חוקי הטבע. ממילא המתפלל עליו שיחיה מתפלל תפילת שווא.

הרב ראם הכהן